

A költészet ünnepére

Bertók László

Majd az ötödik temetés

Majd az ötödik temetés.
Amikor J. A. önmaga.
Se barátja, se rokona.
Helyére árval az egész.

Majd, ha mint Arany meg Vitéz.
Vörösmarty vagy Katona.
Eleven sír lesz a haza,
s oda lát mind, ahova néz.

Majd ha egyszerre nyúl a kéz,
és ugyanaz a koponya.
Száz év? Százötven év? Soha?
Se magyar már? Se szenvedés?

Majd ha kihal a mai rész,
és kit temetnek, nem hova.

Baka István

Vadszölő

Arszenyij Tarkovszkij emlékének

Mint házfalat a vadszölő, befut
És összetart az emlékezetem;
Vagyok, mert voltam, s ennyi épp elég –
Akkor nyitom, ha becsukom szemem.

Ha kifelé bezárul minden út,
Itt legbelül lesz tágasabb a tér:
Puszták, hegyek, melyekre úgy borul
A menny, mint kozmikus lapulevél.

Felkél a Nap s lenyugszik, városok
Sötét utcáin árnyak kóborolnak:
Mind ismerős, és náluk, aki él,
Nem előbb és nem holtabbak a holtak.

Ki megszólított egykor, már örök
Megszólítás és ifjúság marad,
Míg össze nem roppannak falaim
Vadszölő-terhű éveim alatt.

Rákos Sándor

Töredék egy – magyar – ars poeticához

Nem from pennával,
Fekete téntával,
De szabályom élivel,
Ellenség vérvével,
Az én örök híremet.
Zrínyi

Orion-csillagkép
kiszámíthatatlan incidens
elcsattanó pofon
a költészet
s évszázadok visszhangozhatják
Zólyom várából
portyára siettében
megáll valahol
egy kóbor lovag
s lovát kicsapván
idegen nótára
magyar verset szerez
így születik meg
a Balassi-strófa
két kaland között
olyan ember száján
aki virtusból fosztogat
s később
hősi halált hal
ugyancsak virtusból
mikor még nem indul a had
őszutón vagy tavaszalón
kijavítják a várfalat
az úr félrevonul
s török foglyok sírása közben
megszületik a Zrínyi-vers
mikor még nem indul a mezei munka
őszutón vagy tavaszalón
az úr félrevonul
s hízó ártányok rívása közben
megszületik a Magyarokhoz ---
látszólag melléktermékként
többnyire az utó-
vagy az előszezonban
létre jön valami
az élethez képest
másodrendűnek látszó
ami később
évszázadok múltán is
halhatatlanul
visszatér az életre ---

Csukás István

Két villanás Kormos István árnyképéhez

A hét éves Odüsszeusz

Fejesvonalzó tollszár írka
a képzeletében példás rendben
apját nem ismeri anyja becézi
fogózik szigorú tenyerekbe

Az árvák koravén mosolyával
nézi a viháncoló gyerekhadat
hívják nem mocsan mint a moha
az iskolakerítésre tapad

S indul feléje már fölrepült
amit majd meg kell álmodnia
a tutajt harapdáló Földközi Tenger
s a fenyőillatú Normandia

Szegény Odüsszeusz

Szegény Odüsszeusz a kutyád se ismerne meg
s a lúdtalpas pincérek nem köszönnének vissza
ajtócsapódás halhatatlan emléke szívedben
holdas háztető fehér síkjai dőlnek a kései
magány a megrendült eszmélkedés fájdalmába
állsz a villanykörte alatt ősz csorog köréd arcodra
semmit se bántál meg és semmit sem akarsz újra
kőhögösen hozzá görnyedsz a többi öreghez
vakít vakít elviselhetetlenül villog amit megéltél
életnek túl szabad álomnak hihetetlen emberi lélek
gúnyosan nézel a poros lomos homályos égre

Ágh István

Casa di Dante

Házatlan, aki sok helyen lakik,
száműzetés kriptája minden háza,
Pokol tornáca, várja, megnyílik
akárhol latin kapuk szárnya zárja,
még a patkány is másra jár, ha itt
csak szellemárnyék szemetére lelne,
ki világpartit rendez, igazít
játsszik, s nyüszít a kárhozottak lelke,
míg Sántát, Istent egyként alakít,
az utcakörték Beatrice-képe
sem deríti, mert vakablakai
sosem üzennek vissza benti fényvel,

hány nemzedék családvirága, hány
nagyosodás csöppörzése, mennyi
alsónemű váltása? valahány
évszak, annyi módot kellett levetni
e versig, és hány akó bort lenyelni
dícséretére halála után?

kései hírnév, ha nem térhetett
haza életében, holtában minek!

Rába György

Társszerzők

Láttam egy ujj
épp rám mutat
kiszab nekem
szoros gyalogutat
rajta mondtam rászédheted
rajzoltam hozzá
elő szervezetet
más-más tartásban a testet
ez már szinte regény
fölbuzdulásból peccsértőrebből
így lettem én
és akit tűzbe-lázba
ez a csíny se hozná
magát is tűzbe hozzá
kifejtül

„Amit csinállok, szeretem jól csinálni”

Bertók László mestereiről, a megreformált szonettéről, a lét alig elviselhető nehézségéről

A kortárs magyar költészet értő olvasói régóta tudják, hogy irodalmunk egyik legizgalmasabb életműve formálódik Bertók László pécsi magányában. A hatvanadik évében járó költő persze modern remete, munkahellyel, kiegyensúlyozott családi élettel, tisztességes polgári otthonnal. Az érdeklődőt nem utasítja vissza, de Pestre nem szándékozik utazni, két éve lemondott elnökségi tagságáról az Írószövetségben, nem vizitál a kéziratát szívesen fogadó szerkesztőségekben. Mielőtt a pécsi belváros sétálóutcájában lévő lakásában a magnetofont bekapcsolnánk, arról esik szó, hogy már Pécs is túlságosan nagy város, az utca tele van, és úgy tűnik, „mindenki szembejön”. Aztán a köztudott költészet napja rögtön József Attilára tereli a szót, akinek Bertók László több verset szentelt.

Nagyon szeretem József Attilát. Senki sem kerülhetette meg, aki az ötvenes évek után lépett a magyar irodalomba. Nemcsak Nagy Lászlóék nemzedékére gondolok, hanem az őket követőkre is. Nagyon sokat tanultunk tőle. Én '55-ben vettem meg az első József Attila-kötetemet, érettségi után. Az iskolában csak a kötelező és a mozgalmi verseit tanultuk, azok voltak a tankönyvben, így az igazi megismerés későbbre maradt. De akkor olyan hatással volt rám, hogy szinte az egész kötetet megtanultam. Bizonyára ma is hat rám, pedig az indulástól messzire kerültem. A sors, az érdeklődés, a származás miatt is a népinek nevezhető vonal volt az én első élményem. Aztán Pécsre kerülve a hatvanas évek közepétől Csorba Győző, a Jelenkor hatására felfedeztem, megszerettem Pilinszky és Nemes Nagy Ágnes költészetét. A saját hangomra később, csak a nyolcvanas években találtam rá, de József Attila nélkül minden másként lenne.

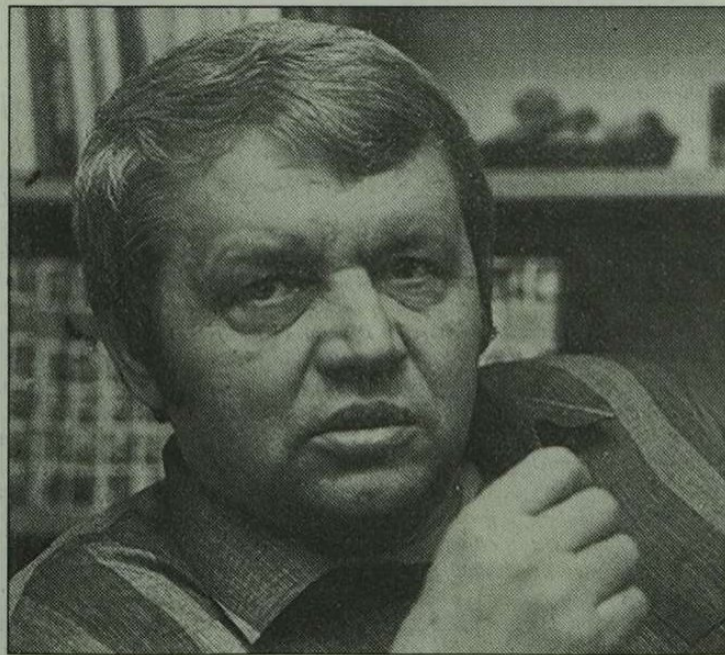
– Egyik kritikusa poeta doctusnak nevezi. Elfogadja a minősítést?

– Azt hiszem, a szüleimtől tanultam, hogy amit csinállok, azt szeretem és megpróbálom jól csinálni, a legpontosabban, a legkövetkezőbbben. Amikor édesanyámmal kaplunk, és elhagytam a gázt, mindig rámszólt. Vagy amikor valaha fűmi-farangi kezdtem, kis székeket, fa-órát, nagyon pontosan kellett dolgoznom. A verssel is így van. Ha tudom, hogyan kellene megcsinálni, és képes is vagyok rá, akkor megpróbálom a legjobb tudásom szerint. Elmelellet sosem foglalkoztam, mint Babits vagy Nemes Nagy Ágnes, akik a szememben az igazi poeta doctusok. Nálam a versből kell kiderülnie, mit gondolok a mesterségről. Aztán vagy sikerül, vagy nem. Verseimben a tudatosság keveredik az intuícióval. Csorba Győző, ő is igazi poeta doctus, eleinte gyakran kifogásolta merészebb, nehezebben ellenőrizhető képeimet, megoldásaimat. Mindig elgondolkodtatott, rengeteget tanultam tőle, ha nem is mindig fogadtam meg a tanácsát.

– A Magvető Kiadó az idei könyvhétre jelenteti meg Három az ötödiken című kötetét. A könyv kétszáznegyvenhárom azonos formában írott verset tartalmaz, félreismerhetetlen Bertók-szonettek. Mi vonzotta a szonettet?

– Szonettet már gimnazista koromban írtam. A jelenlegi, négy-négy-négy-kettes sorostással a nyolcvanas évek elejétől kísérleteztem. Ennek a könyvnek az első darabját 1986. október 23-án írtam. Akkor még nem gondoltam rá, hogy a nyolcszöttagos sorokat többségükben felező nyolcszöttagos is ritmizálni lehet. Aztán a Kő a tollpihen című kötetemben. 1990-ben már a kritikuskor – első sorban Domokos Mátyás – is észrevették, miként igazodik az ősi magyar vers-

hez a klasszikus szonettforma. Kiderült, hogy ebben a sorostású, nyolcszöttagos, két rímet végigvezető szonettben tudom leginkább elmondani, amit a világról gondolok. Több mint nyolc évig nem is írtam más formában.

Bertók László: Nem pesszimista, hanem realista vagyok

MTI-fotó – Tóth István Csaba

mában. Valaki azt mondta ezekről a szonettokról, hogy a különálló utolsó két soruk azt az érzetet kelti benne, hogy valami még hiányzik, ezért ha a végére ér, először kell kezdenie az olvasást. Az újraolvasással aztán sajátos körforgás indul, amelynek során egy-egy szöveg helyére kerül a vers. Mások szerint olyan ez a versépítkezés, mint amikor súlyos, nehezen illeszkedő gerendákat raknak egymásra, és csak az utolsó kettő felrakása után derül ki,

hogy elkészült-e a ház, vagy sem. Nem tudom.

– Miért pont kétszáznegyvenhárom Bertók-szonett született meg?

– A szonett a címevel együtt tizenöt sor, ötször három. Aztán úgy adódott,

– Bizonyára alkati okai is vannak. Apám volt mindent magába fojtó ember. Csak mostanában döbbenek rá, hogy mennyire bennem van, s ki-kiszól belőlem. Van persze a keserűségnek sorsbeli oka is. Amikor indultam, tele voltam optimizmussal, aztán az első verseim megjelenése után hamarosan a kaposvári ÁVO pincéjében találtam magam. Utána a visszatérésben a legtöbbet a fizikai munka segített, az a néhány év, amikor mindenholon kiöltöztök, s csak parasztként, napzásmosként dolgozhattam. Amikor az ötvenes évek végén újra írni kezdtem, nagyon meggondoltam, mit vetelek papírra. Egyébként a pesszimizmus vádjá már ekkor felmerült. Azt szoktam mondani, hogy nem pesszimista, hanem realista vagyok. Pusztítjuk ezt a szerencsétlen golyóbita, a levegőt, a vizet, a földet. Mi lesz az utánunk jövővel, mi lesz a három éves unokámmal? S ott van az ember istenhívőként is nehezen feldolgozható alapélménye: ide születünk a világra valaki akarataból és aztán eltűnünk. Miért? S ha már itt vagyunk, miképpen legyen? Minden valamirevaló költészetre ez az alapproblémája.

– Ez a tragikus létérzékelés egész költészetét áthatja.

– Igen, mondják. Most már aligha fogok kibújni a bőrből. Nem is várja tőlem senki. Bár mindig voltak és lesznek, akiktől ez a fajta vers idegen, akik szeretnék, ha vidámabban szólnék, örvendeznék. Valamikor a nyolcvanas években meghívtak a kaposváriak egy író-olvasó találkozóra valami vasúti étterembe. Ott felállt egy néni, és megkérdezte: hogyan írhat egy jól szituált ember ilyen szomorú verseket? Rendes ruhája van, jó húsból van, mitől szomorú?

– Megjelenés előtt áll a szonett-kötet. Felhagy ezzel a formával?

– Már fel is hagytam. Tavaly

szepemberben írtam az utolsó ilyen versem, s utoljára verset, de egy-egy könyvem leadása után máskor is volt ekkora szűnet.

– Attér a prózára?

– A Kortársnak írt Curriculum vitae-mben azt mondtam, hogy minden munkahelyemet akkor hagytam ott, amikor elő akartak lépíteni, s hogy remélem, a verset is abba tudom hagyni, amikor a legjobban megy. Most jegyzeteket írok. Ha nehéz helyzetben voltam, mindig firkáltam valamit. Ezerkilencszáznyolcvankettőben, amikor öt év után lemondtam a Pécsi Városi Könyvtár igazgatásáról, amit önként tettem, mégis nyomasztott a felelősség, hogy most aztán tényleg írnom kell, akkor kaptam az egyik könyvkötő kolléganőmtől egy kemény fedelű üres könyvet, abba kezdtém írogatni. Aztán édesanyám halála után, 1991-ben, amikor nem tudtam verset írni, megint elővettem a könyvet. Ezek egy része megjelent a Priusz című kötetemben. Az újabbakból az áprilisi Irodalmi Szemle és a májusi Jelenkor is közöl, de adtam és adok máshova is. Az a címe egyelőre: Dongó a szobában, az alcím pedig: Jegyzetek, közelítések. Nem napló, legszívesebben azt írnám rá, hogy elmélkedések. De Marcus Aurelius nagyon szerettem, tehát az „elmélkedések” foglalt.

– A költői elhallgatás lehet tudatos döntés eredménye?

– Azt hiszem, igen. Bár az effélével nem illik viccelődni. Már mocorog bennem a vers, de talán még nem töltődtem fel. Persze rosszabb pillanataimban azt szoktam mondani, milyen igaza volt Rimbaud-nak, aki nemcsak az egyik legnagyobb, hanem az egyik legbátrabb költő is, mivelhogy húszévesen felhagyott a versírással, majd elment kereskedni Afrikába.

Osztovis Ágnes